

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 52 (1957-1989)

ALFONS BRUEKERS

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodemonderzoek te Nederweert (STRABO), die zich ten doel stelt oud(-er) archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

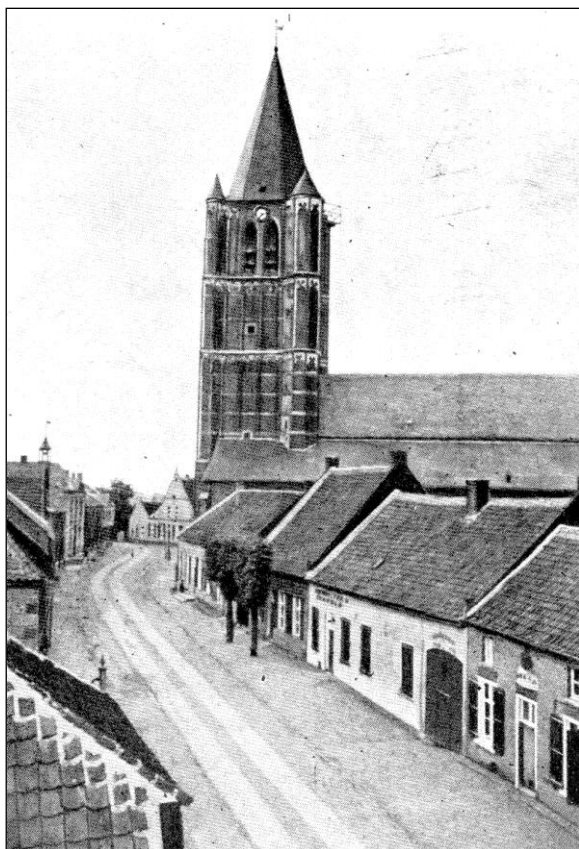
Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Onderzoek 1957	6
3. Onderzoek 1989	8
4. Vondstenmateriaal	12
5. Historisch bronnenonderzoek	18
6. Synthese	21
6.1 Mergelstenen fundering	21
6.2 Funderingen op binnenplaats	22
6.3 Waterput	22
6.4 Keramische vondsten	22
7. Conclusies	24
<u>Bijlagen</u>	
1. Opgravingstekeningen	25

1. Inleiding

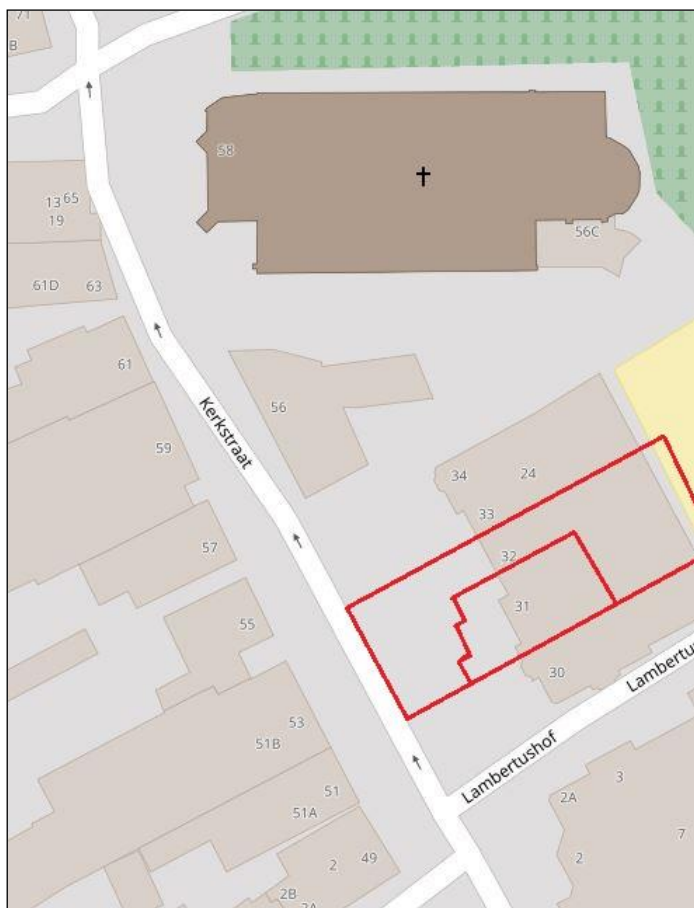
In 1921 vestigde mijn grootvader Fons Bruekers (1891-1970) zich op het adres Kerkstraat 52 als hoefsmid. Later groeide het bedrijf uit tot een metaalwarenfabriek en verzinkerij, onder de naam Gebroeders Bruekers BV.

Op 28 april 1987 besloot de gemeenteraad van Nederweert tot aankoop van de gebouwen en ondergrond van Kerkstraat 52. De afbraak van het complex en de daarop volgende bodemsanering vond plaats in het voorjaar van 1989. Die sanering was het gevolg van het decennialange gebruik van de gebouwen als verzinkerij waardoor zware metalen en aromatische stoffen tot diep in de ondergrond waren doorgedrongen. Wegens de risico's voor de gezondheid is daarom afgezien van traditionele archeologische begeleiding van de afbraak. In plaats daarvan werd volstaan met het verrichten van visuele waarnemingen tijdens de machinale afbraak en uitgraving van funderingen. Dat daarbij noodgedwongen veel waardevolle informatie voor eeuwig verloren is gegaan, leidt geen twijfel.

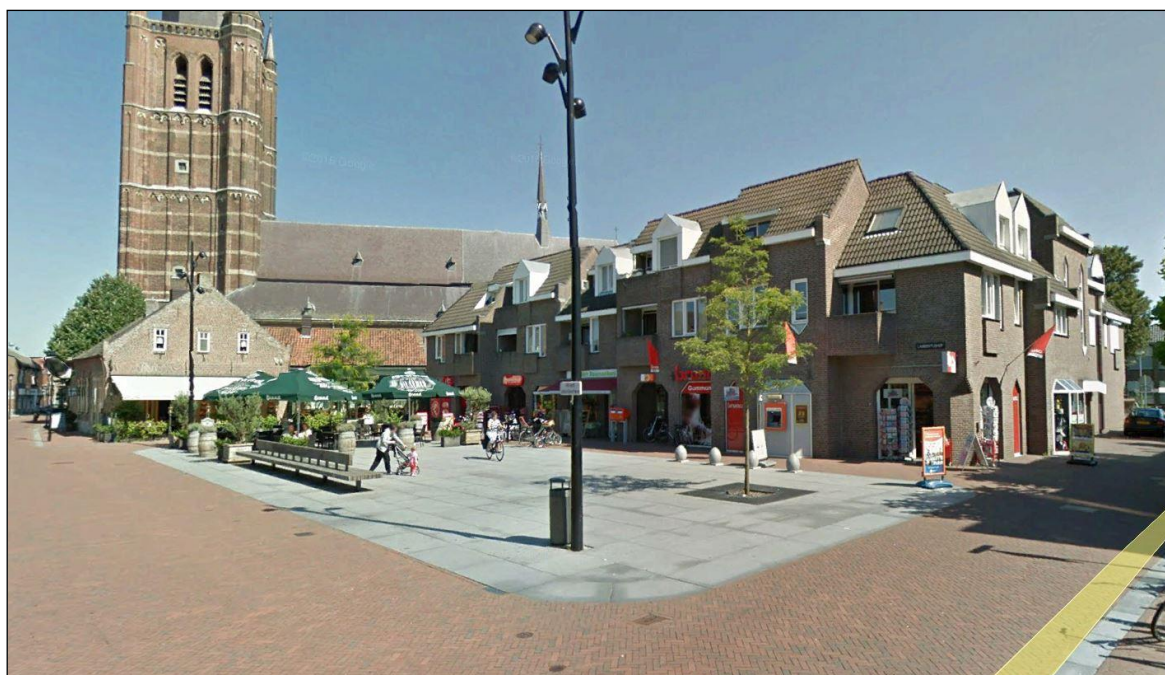
Ook al eerder, in 1957, waren door de gebrs. Bruekers archeologische waarnemingen verricht én gedocumenteerd. Tezamen met die van 1989 geven die, hoe fragmentarisch ook, waardevolle informatie over de bouwgeschiedenis van het perceel. De bovengrondse onderzoeken van de bouwgeschiedenis en de fasering daarin, worden separaat gerapporteerd.

Figuur 1 en 2. Het witte pand met de poort, tweede van rechts, is Kerkstraat 52. De linker foto dateert van vóór 1900 en de rechter van 1962. Collectie Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

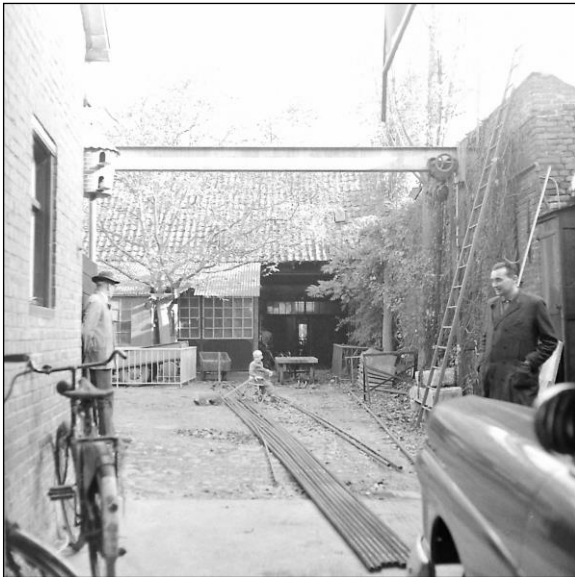
Figuur 3. Ligging van het voormalige pand Kerkstraat 52 ten opzichte van de situatie in 2017. Ondergrond: www.afstandsmeten.nl.

Figuur 4. Plein Lambertushof, deels aangelegd op de locatie van Kerkstraat 52. Foto: Google Streetview.

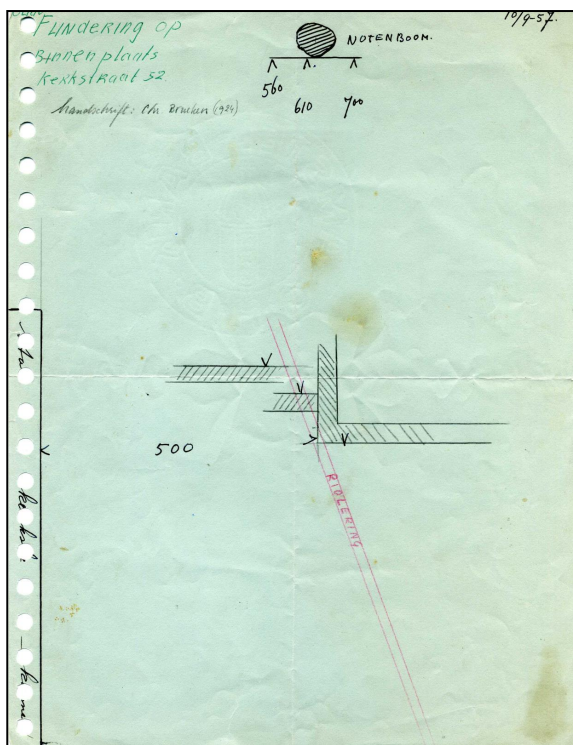
2. Onderzoek 1957

In 1957 werd het pand Kerkstraat 52 aangesloten op het gemeentelijke riool. Daartoe werd er diagonaalsgewijs over de binnenplaats een afvoerleiding aangelegd, met een tweetal zinkputten. Bij de aanleg van de oostelijke put werden door de gebroeders Jean Bruekers (1923-2014) en Chrétien Bruekers (1924) funderingsresten aangetroffen alsmede keramiëscherven. Bewust van het oudheidkundige belang daarvan werden de sporen door hen globaal ingemeten. Ook de keramiëscherven bleven bewaard (cat. nr. NW-KS-57).

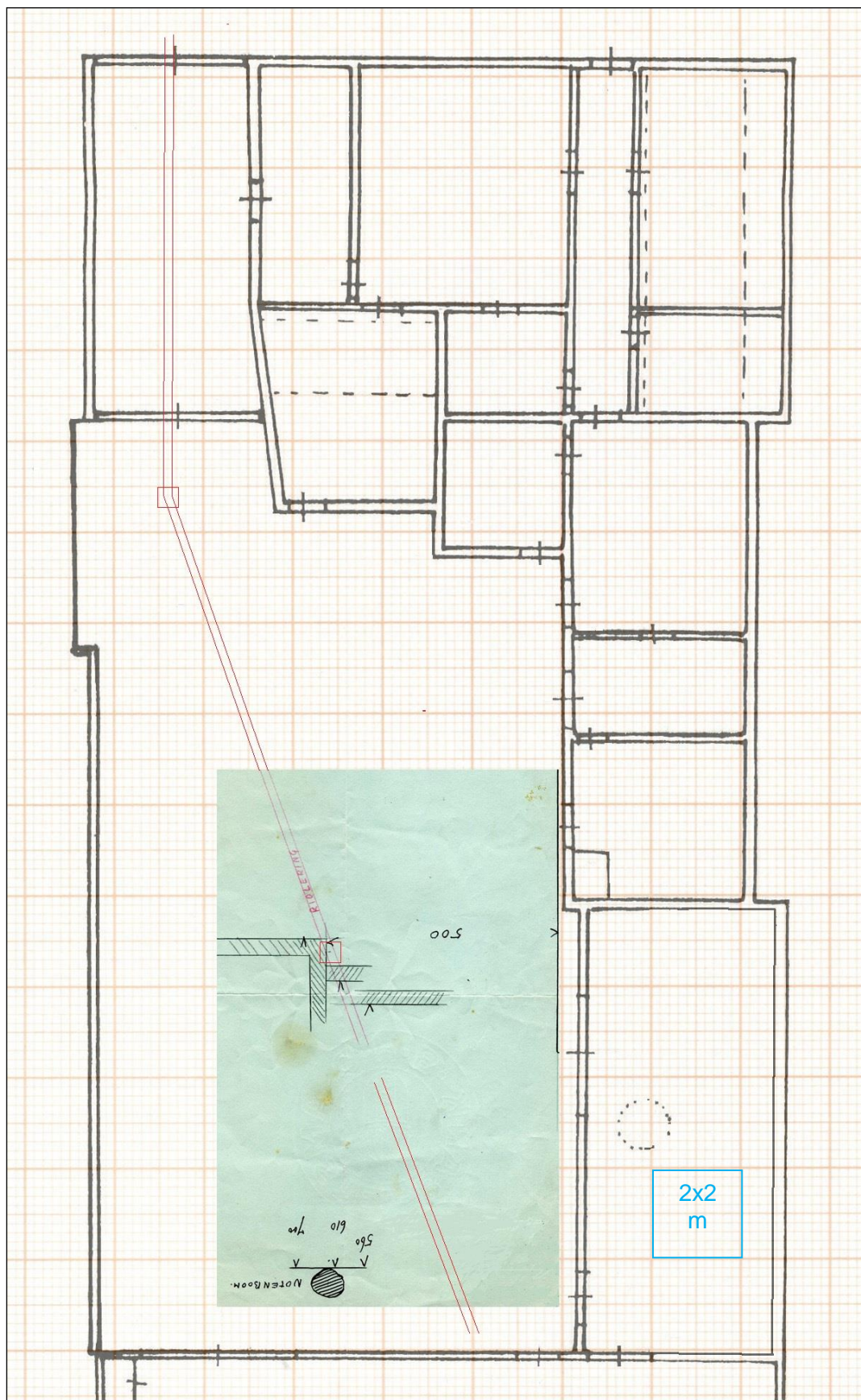
Figuur 5. Binnenplaats van Kerkstraat 52, gezien vanaf de poort aan de Kerkstraatzijde, omstreeks 1962. Links Fons Bruekers (1891-1970), uiterst rechts Chrétien Bruekers (1924) en op de driewieler Fons Bruekers jr. Foto Jef Kirkels, collectie Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

De waarnemingen vonden plaats op 10 september 1957 en de daarbij vervaardigde veldschets is bewaard gebleven. Als referentiepunten werden genomen de buitengevel van de bijgebouwen en de flank van de grote notenboom op de binnenplaats. Die laatste referentie was natuurlijk niet maatvast.

Uit toelichting door de vindsters op 16 februari 1973 bleek dat de muurresten werden gevonden op de plaats van een aan te leggen zinkput. De muren staan vrij concreet getekend in de veldschets maar naar zeggen van de vindsters waren het meer uitbraaksporen dan concrete muurresten. In die zin suggereert de tekening meer details dan de werkelijkheid waarschijnlijk rechtvaardigde.

Figuur 6. Veldschets van de archeologische waarnemingen op 10 september 1957. Het oosten ligt aan de bovenzijde. Tekening: Chrétien Bruekers, collectie familie-archief Bruekers.

Figuur 7. Veldschets uit 1957 ingemeten ten opzichte van de huisplattegrond uit 1962. Westen ligt boven. De rode vierkantjes zijn de zinkputten van de afvoerleiding, en de leiding is de rode lijn die de binnenplaats diagonaalsgewijs kruist.

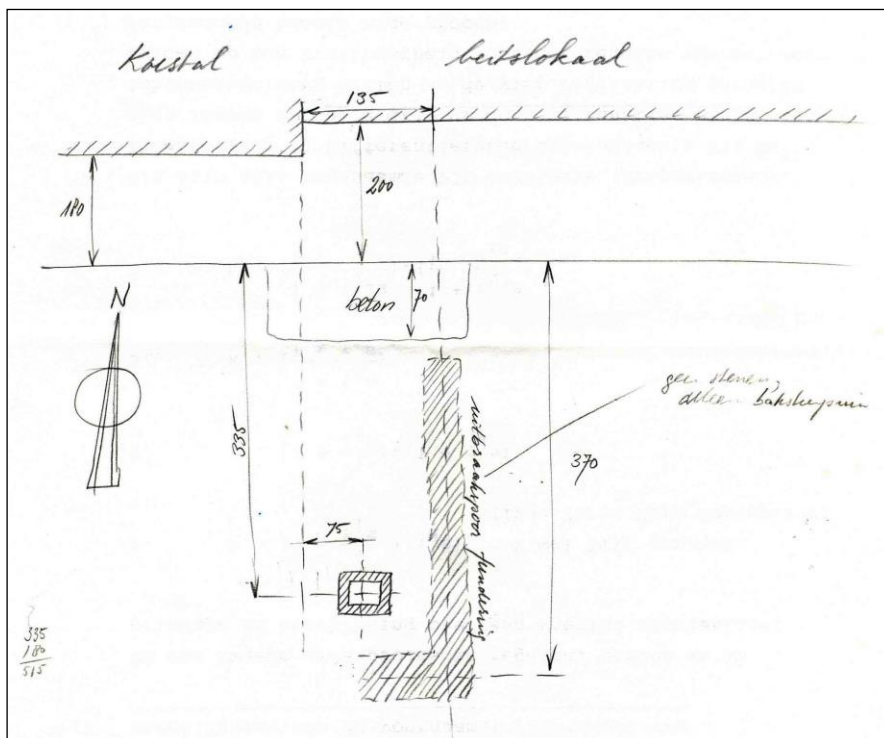
3. Onderzoek 1989

Op woensdag 15 mei 1989 werden door Wim Bruekers archeologische waarnemingen verricht op de binnenplaats van Kerkstraat 52. In het hart van de binnenplaats werd na het verwijderen en afvoeren van de keibestrating een uitbraakspoor van een fundering gevonden. Het uitbraakspoor was ongeveer 3 m lang in zuid-noordrichting en had aan de zuidelijke zijde een haakse aansluiting in westelijke richting. De sporen werden ingemeten ten opzichte van de aangrenzende bebouwing.

Ook de in de buurt van het uitbraakspoor liggende zinkput van de riolering werd ingemeten, omdat die de correlatie vormt met de archeologische waarnemingen uit 1957 op dezelfde plek.

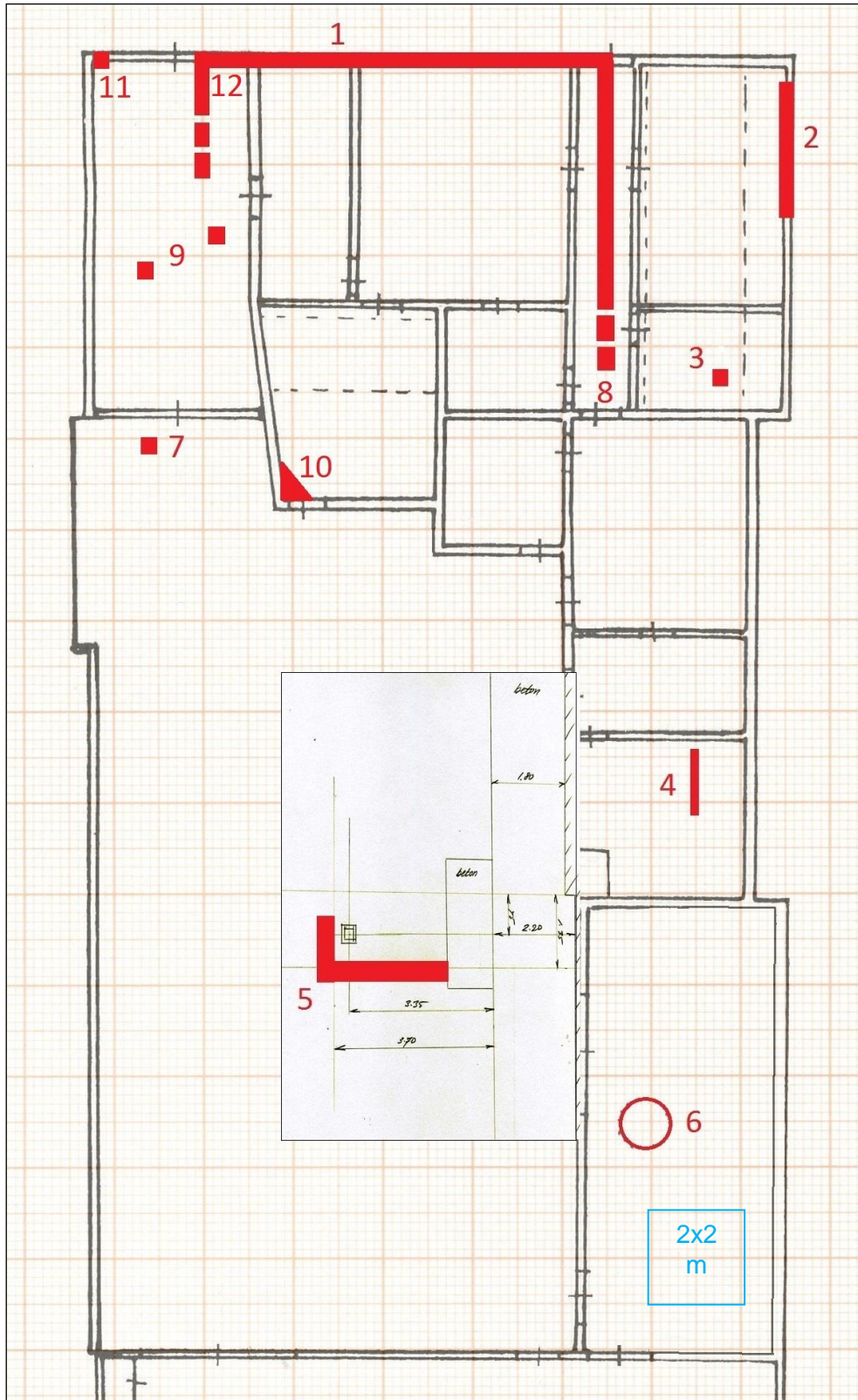

Figuur 8. Binnenplaats van Kerkstraat 52 tijdens de afbraak in 1989. Op de voorgrond de gekapte notenboom die het referentiepunt vormde van de opgraving in 1957. Foto: Jos Saes.

Figuur 9. Veldschets van het uitbraakspoor van een fundering met haakse aansluiting. Tekening door Alfons Bruekers op basis van opmeringen door Wim Bruekers.

Op woensdag 23 augustus 1989, mijn verjaardag, werden de funderingsresten van het inmiddels afgebroken pand Kerkstraat 52 machinaal uitgegraven. Daarbij werden waarnemingen verricht die zich als volgt laten beschrijven. De volgnummers verwijzen naar de plattegrond in figuur 10.

Figuur 10. Waarnemingen uit 1989 ingemeten ten opzichte van de huisplattegrond uit 1962. Westen ligt boven. De rode cijfers worden toegelicht in de tekst. Tekening: Alfons Bruekers.

1. Langs de straatzijde (dit is de westgevel) werd een mergelstenen fundering aangetroffen. De mergelbloken waren 24 cm breed, 12 cm hoog en hadden een wisselende lengte. Op de noordwesthoek van het huis ontbrak deze fundering, hetgeen waarschijnlijk samenhangt met de daar aanwezige gewelfkelder, die in baksteen gemetseld was.
Eenzelfde soort mergelstenen fundering werd ook aangetroffen in de langsrichting van de gang vanaf de voordeur, ongeveer in het midden en over een afstand van 4 a 5 m.
Een korter stuk mergelstenen fundering, haaks aansluiting op de straatgevel, werd aangetroffen in de ondergrond van de toegangspoort. Deze fundering was grotendeels verstoord, waarschijnlijk tengevolge van de rioleringsaanleg in 1957.
2. Opvallend was dat de fundering van de noordgevel een tweesteens-breedte had, terwijl het opgaande werk anderhalfsteens was.
3. Op deze locatie werden enige 17^e- of 18^e-eeuwse keramiekscherven gevonden. Deze zijn niet gedocumenteerd.
4. In de voormalige koeienstal werd een halfsteens fundering gevonden, parallel aan de noordgevel en op anderhalve meter afstand daarvan. Waarschijnlijk onderdeel van een verdwenen binnenmuur.
5. Dit is het op de binnenplaats in mei 1989 aangetroffen en reeds hiervoor beschreven uitbraakspoor van baksteenfragmenten.
6. Op een vijftal meter achter de oude achtergevel werd een gemetselde waterput aangetroffen. Deze was nog intact, had een binnendiameter van 90 cm en een geschatte diepte van ca. 5 m.

Figuur 11. In het midden van de vloer van het bijgebouwtje uit de jaren zestig van de vorige eeuw werd een gemetselde waterput gevonden. Foto: Jos Saes.

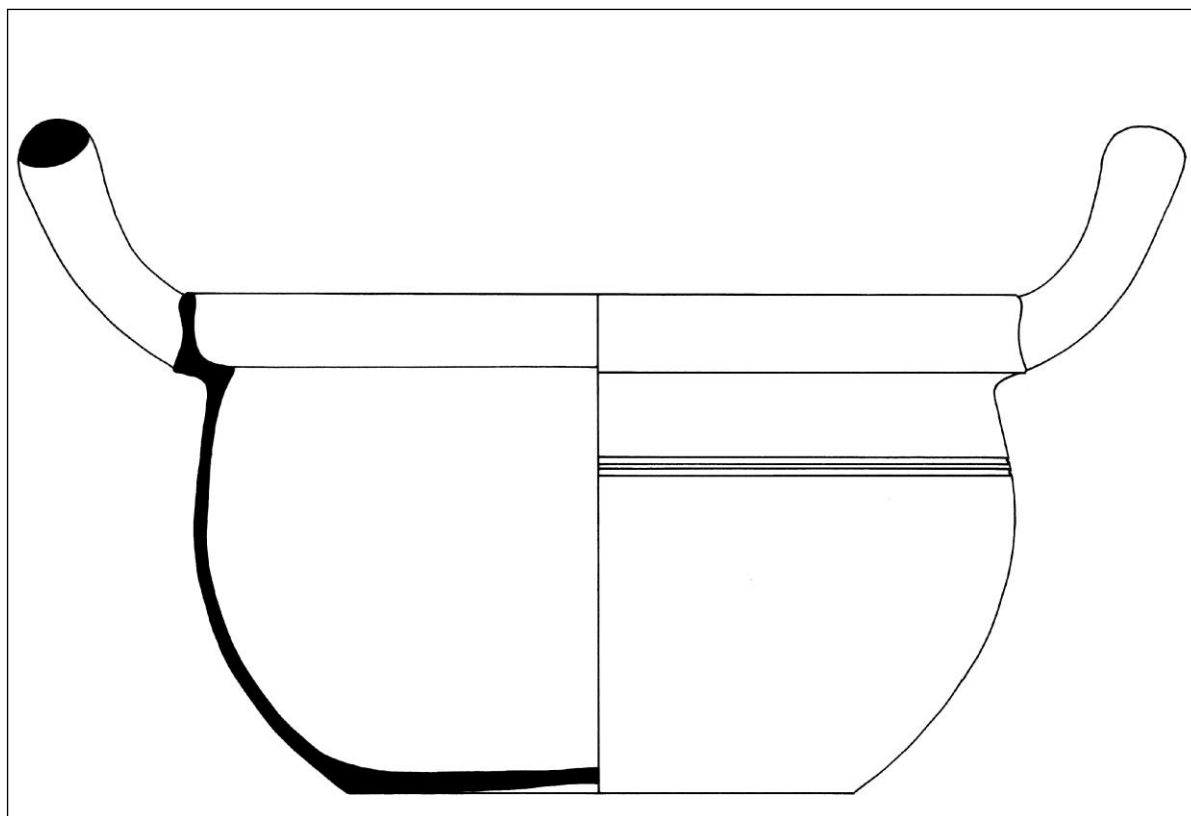
7. Op deze plaats bevond zich sinds mijn vroegste herinneringen een vierkante Naamse steen met afmetingen van ca. 10 x 10 cm, In het midden bovenop bevond zich een convex rond gat, dat deed denken aan een 'knikker'-kuiltje. Het kuiltje duidt op secundair gebruik als scharnierpunt voor een poort.
8. Op het einde van de gang werd in de ondergrond een roodbakkende plavuis gevonden. De afmetingen bedroegen 205 x 205 x 30 mm. Catalogusnummer NW-KS-89/2.
9. Op locatie 9 werden bij de rode stippen een tweetal losse, roodbakkende plavuizen gevonden met afmetingen 150 x 150 x 40 mm.
10. Op de hoek van de kamer bleek de muurhoek gefundeerd te zijn op een groot driehoekige natuurstenen blok dat de fundering versterkte.
11. Op de zuidhoek van de poort herinnerde ik me uit mijn jeugd de aanwezigheid van een grote maaskei die ooit gediend had als scharnierpunt voor een poorthelft. Na het verwijderen van die kei bleek dat de maaskei op zijn beurt gefundeerd werd door een blok natuursteen van harde Naamse kalksteen, maar zonder draaigat. Catalogusnummer NW-KS-89/3.
12. In de fundering op deze plaats werd een natuurstenen kruisvormig object gevonden. Het is niet bekend in welke oriëntatie het object zich heeft bevonden. Het machinale uitgraven heeft geleid tot een recente breuk. Catalogusnummer NX-KS-89/1.

Enkele stukken mergel en Naamse steen alsmede keramiek uit de 17^e-19^e eeuw, zijn niet gedocumenteerd.

4. Vondstenmateriaal

Catalogusnummer NW-KS-57

De keramiekresten die werden gevonden bij de aanleg van de rioolsleuf tijdens de graafwerkzaamheden in 1957 betreffen een rode kookpan (een zogenaamde kachelpan) van roodbakkende keramiek:

Figuur. 12. Roodbakkende kachelpan type r-kap-2. Schaal 1:2. Tekening: Alfons Bruekers.

Tabel 1: Deventer classificatie		
vondstnummer	1	NW-KS-57
typenummer	2	r-kap-2
datering	3	1800-1850
maten max diameter / hoogte	4a	208 / 120
vorm	4b	verticale convexe manchetrand als dekselgeul
baksel	5a	roodbakkend
oppervlakte glazuur	5b	inwendig loodglazuur koperoxide oranjerood; uitwendig donkerpaarse mangaanglazuur (grotendeels geërodeerd).
decoratie	5c	tweetal smalle groeven aan buitenzijde
diversen	5d	
voet of bodem	6a	standvlak
additieven	6b	tweetal worstoren met spitsovale doorsnede, horizontaal aangezet en verticaal omhoog getrokken
compleetheid	6c	ja
functie/naam	7	kookpot
herkomst / productiecentrum	8	Rijnlands
literatuur	9	Nieuwenhuize 2013 p. 32, Ostkamp, Sam (2007) p. 41.

Dit type pan vormt de overgangsvorm tussen de post-middeleeuwse grape en de 20^e-eeuwse (giet-)ijzeren kooppan. Door hun platte bodem en de beide oren konden ze toegepast worden op de fornuizen die in het begin van de 19^e eeuw hun intrede deden.

Er zijn verschillende parallellen van dit type pan in de literatuur bekend. Er bestaan types met platte oren en met opstaande oren, waarbij het er op lijkt dat de eerste wat jonger zijn dan de laatste. Ostkamp beschrijft een vergelijkbaar exemplaar uit Amsterdam dat uit 1775-1800 dateert en een uit Walcheren tussen 1825-1850. Sam beschrijft een exemplaar uit het Geldropse kasteelterrein, daterend tussenuit 1825 of jonger, hoewel dat exemplaar geen oren kent. Een Apeldoorns exemplaar, beschreven door Nieuwenhuize heeft platte oren en wordt daar ook rond het midden van de 19^e eeuw gedateerd. Met enige omzichtigheid dateren we het Nederweeter exemplaar dus tussen 1800-1850.

Figuur 13 en 14. De kookpan na gedeeltelijke restauratie. Op de buitenzijde zijn slechts enkele plakjes van de paarse mangaanglazuur bewaard gebleven. Rechts de binnenzijde. Foto's: Alfons Bruekers.

Het exemplaar van Kerkstraat 52 is zeer sterk verweerd en heeft het grootste deel van zijn glazuur verloren. Wel zijn aan de buitenzijde nog de diepblauw/paarse mangaanglazuur-resten zichtbaar. De binnenzijde was geheel voorzien van een bruine loodglazuur maar ook die is grotendeels verdwenen.

Literatuur:

- Chris Nieuwenhuize, *25 Jaar amateur archeologie Archeologische Werkgroep Apeldoorn, vondsten catalogus*. Apeldoorn 2013.
- Sebastiaan Ostkamp, *Regionale aardewerktypochronologieën verder uitgebreid* (internet).
- L.A. Sam, *Recente archeologie bij Kasteel Geldrop*. Amsterdam Archeologisch Centrum. Amsterdam 2007.

Catalogusnummer NW-KS-89/1

Natuurstenen object, vervaardigd van Naamse kalkhardsteen. Het voorwerp is kruisvormig. De ruwbekapte achterzijde is vrij van kalksporen, maar alle andere oppervlakken dragen wel kalksporen. De armen hebben een rechthoekige doorsnede. Een van de armen (in fig. 15 de onderarm) van het kruis heeft een recente breuk die is ontstaan tijdens de machinale ontgraving van de fundering. De rechterarm is niet meer aanwezig en de aanzet ervan vertoont een verweerd breukvlak met kalksporen.

De afmetingen in gereconstrueerde vorm bedragen hoogte 39 cm, breedte 32 cm en dikte 13 cm. De linker- en rechterarm worden verondersteld symmetrisch te zijn; de onderarm is verhoudingsgewijs iets langer dan de drie andere.

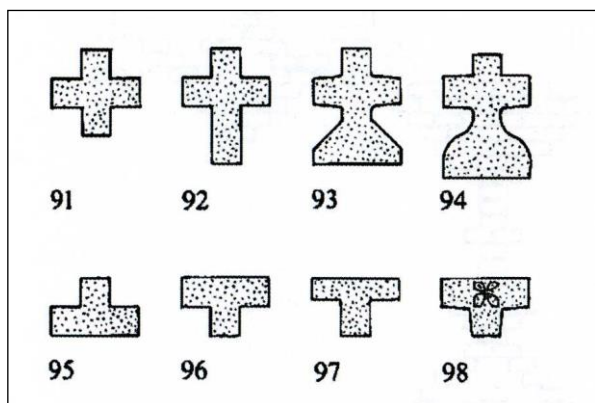
Figuur 15. Hardstenen kruis met de ontbrekende arm aangevuld. Schaal 1: 2,5. Foto: Alfons Bruekers.

De zijkanten en het voorvlak zijn glad afgewerkt maar niet gefrijnd, althans niet op een regelmatige manier. Het veel ruwer bekapte vlak aan de onderzijde bevat geen kalksporen. Ongeveer in het midden van de kopse kant van het onderste deel bevindt zich een concave uitholling. Deze heeft een ellipsvormige diameter van 23 a 28 mm en een maximale diepte van 12 mm. Er zijn concentrische slijtagesporen in te zien. Aangezien het uiteinde niet vlak en haaks is, kan het kruis niet rechtstandig op een stenen ondergrond hebben gestaan. Het gat is bovendien onvoldoende diep en hoekig om als doorgang ter verbinding met iets anders gediend te hebben. Op grond daarvan lijkt het waarschijnlijker dat het kruis secundair gebruikt is als rustpunt voor het scharnier van een poort of deur. Het is niet voor niets dat het object zich vlakbij de poortingang van Kerkstraat 52 bevond. Het object lijkt als twee druppels water als het object NW-KS-89/3 dat ook zo'n concave uitholling had maar dat bij de afbraak van de woning helaas ongezien verloren is gegaan.

Figuur 16 en 17. Concave uitholling op de onderzijde van het natuurstenen kruis. Foto's: Alfons Bruekers.

Blijft natuurlijk de vraag wat de primaire functie van dit object is geweest. Gelukkig is er in dit geval aan parallellen geen gebrek. Vergelijkbare natuurstenen kruisen (zoals afgebeeld in fig. 18) bevinden zich in de regio veelvuldig, zoals in de kerken van Deurne en Eersel en de topgevel van het transept van de kerk in Meeuwen (B). Ook de kerken van Weert (St. Martinus), kathedraal van Roermond (St. Christoffel), Peer (St. Trudo) en de kerk van Tegelen (St. Martinus) kennen dit soort kruisjes in hun gevels of torens.

Figuur 18. Voorbeelden van natuurstenen kruisen in het buitenwerk van diverse Brabantse en Limburgse kerken (bron: Strijbos 1989).

Figuur 19a en b: Twee exemplaren in de noordgevel van de St. Martinuskerk van Weert. Het linker exemplaar bevindt zich in muurwerk uit XVc en het rechter in muurwerk uit XVIa (foto's: Alfons Bruekers).

De precieze betekenis van de kruisen is onbekend. In de (zeldzame) gevallen dat ze een opschrift dragen, ligt het voor de hand dat het om een soort grafkruis gaat. Voor alle overige kruisen is niet eens zeker of het wel religieuze uitingen betreft. Meestal passen ze naadloos in het metselwerk en lijken ze dus gemaakt als decoratie en zijn het geen hergebruikte grafsteenkruisen. Ook in het metselwerk van de 15^e-eeuwse St. Lambertustoren komen ingemetselde ruit- en kruistekens van gesinterde baksteen voor, die worden geïdentificeerd als tekens van rechtspraak. Natuurstenen kruisen kent de kerk van Nederweert, die buitenwerks overigens voor het grootste deel uit 1844 dateert, niet (meer).

Het feit dat het noordelijke deel van het huis in 1550 door een priester (Heer Reiner Claes) werd bewoond, achten we niet voldoende reden om te veronderstellen dat deze een religieus kruis in zijn gevel zou hebben doen aanbrengen. Nog afgezien van het feit dat het bovengrondse deel van de woonhuizen in die tijd nog niet versteend was maar uit hout en leem bestond.

Literatuur:

- Herman Strijbos, *Tekens van tegenspraak. Een inventarisatie van oude tekens op gevels in de Zuidelijke Nederlanden*, in: *Brabants Heem* (41) 1989 p11-25.
- Herman Strijbos, *Kempense gotiek: een veel gehanteerd begrip met een onduidelijke inhoud*, in: *Jaarboek Monumentenzorg* 1992.

Catalogusnummer NW-KS-89/2

Plavuis, roodbakend, afmetingen 205 x 205 x 30 mm, recent gebroken.

De onderzijde bevatte ribben. De bovenzijde (beeldzijde) was zeer bijzonder wegens het voorkomen van fabrieksmerken. Het naamstempel (met de tekst HVG en daaronder NW. Geplaatst in een vierkant kader) was maar liefst elf keer aangebracht, waarvan éénmaal in het hart van de plavuis.

Het fabrieksstempel kan worden toegewezen aan H.H. van Groenendael, die in 1885 de bestaande pannen- en plavuizenbakkerij met twee grote ovens, kleimolen en gereedschappen van Jan Wijnants overnam. De letters HVG zijn dus de initialen van de fabrikant, terwijl NW voor Nederweert zal staan. De datering luidt laatste kwart 19^e eeuw. Bron: 'Archief Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

Figuur 20. Plavuis met elftal fabrieksstempels. Foto: Alfons Bruekers.

5. Historisch bronnenonderzoek

De bewoningsgeschiedenis van Kerkstraat 52 kan in de lokale archieven worden teruggevolgd tot ca. 1550. In die jaren bestond het perceel uit twee huizen; het noordelijke (kerkzijde) bewoond door een geestelijke, Heer Rener Claes. Het rechter (zuidelijke huis) werd bewoond door de familie Verrijt. Omstreeks 1590 ging het noordelijke huis over in handen van Hans der Hoendervanger, die er een herberg had. Daarnaast was hij ook een notoir crimineel, die vanwege berovingen, diefstallen en verkrachtingen in 1595 werd gearresteerd en ter dood gebracht.

Of bij de grote brand in februari 1592, die de in de nabijheid gelegen St. Lambertuskerk tot de grond verwoestte, ook dit woonhuis werd getroffen, is niet bekend. Waarschijnlijk is dat niet, omdat een noordelijk gelegen huis (Kerkstraat 56) in 1630 werd vernieuwd en dat lijkt niet logisch als het dan maar 50 jaar oud zou zijn geweest. Uit andere bronnen is bekend dat de huizen in de Kerkstraat in het eerste kwart van de 17e eeuw nog niet versteend waren.

Het noordelijke deel ging in 1633 over in handen van Dierick Moestmans, die vier jaar later ook het zuidelijke huis verwierf. Waarschijnlijk heeft hij beide huizen tot één verenigd. Dat duurde niet lang, want bij de grote dorpsbrand (t.g.v. blikseminslag in de toren van de St. Lambertuskerk) van juni 1659 was dit huis een van de 28 panden die volgens een comtemporaine getuigenis in de as werden gelegd. Herbouw in baksteen volgde reeds in het daaropvolgende jaar 1660. Op oude foto's van het pand zijn de cijfers 6 en 0 van het smeedijzeren ankerjaartal nog zichtbaar.

Figuur 21. Tijdens de afbraak in het pleisterwerk van de straatgevel teruggevonden smeedijzeren cijfer van het ankerjaartal 1660. Foto: Alfons Bruekers.

Na enige wisselingen van eigenaar werd Willem Wouters in 1713 bezitter van het huis. Tussen 1765 en 1768 ging de eigendom over in handen van Cornelis Vullers. Deze liet achter het huis een grote schuur bouwen die het jaartal 1771 droeg en in 1989 werd afgebroken. Opnieuw een eigenaarswissel in 1786, wanneer koopman Andries Geeraerts en zijn eega Maria Kusters eigenaar worden. Bij een juridisch geschil in 1788 met de buurman aan de noordzijde is sprake van een herbouw van het huis en een convenant over een erfafscheiding en gebruik van de waterput, dis dus blijkbaar vanuit beide percelen bereikbaar was.

In 1810 is Francis Walkers als eigenaar vermeld, die de beroepen van bakker en boer combineert en in 1830 ook als herbergier vermeld wordt. Waarschijnlijk heeft hij in 1835 een verbouwing laten uitvoeren, want dat jaartal werd kort na de Tweede Wereldoorlog teruggevonden op de onderzijde van een vloerplank in een kamer van het woonhuis. De verbouwing van 1835 zal geen veranderingen van de uitwendige vorm van het huis hebben veroorzaakt. Dat is af te leiden uit het feit dat de afmetingen van het huis in de kadastrale leggers van 1811 en 1844 dezelfde zijn en ook het perceelnummer geen ophoging heeft gekregen.

In de jaren tussen 1850 wordt Francis Walkers genoemd als koopman in boter en vanaf 1853 handelde hij in Peruguano (uit Peru geïmporteerde vogelmest voor de landbouw). Zijn zoon Hendrik Walkers zette de handel in vogelmest voort en was daarnaast ook gemeenteontvanger. In dat ambt vierde hij in 1876 zijn 25-jarig ambtsjubileum en werd voor zijn huis een serenade met veel eerbetoon gegeven.

Ten tijde van het opmaken van het bevolkingsregister in juli 1900 stond het huis leeg, waarschijnlijk in verband met een ophanden zijn verbouwing. Helemaal duidelijk is dat niet, wel werd in 1901 aan Godefridus Hubertus Walkers een bouwvergunning verleend voor een gedeeltelijke vernieuwing van het woonhuis. Daarna hebben we diverse bewoners gehuist in onderhuur, zoals belastingontvanger JJH Geene (1902-1914), Louis Pubben, broodbakker (1914-1917) en veldwachter Hubertus Legveld. Blijkbaar was er sprake van gedeeld eigenaarschap want in 1918 vond namens de families Walkers en Pubben een openbare verkoop plaats van huis en bijgebouwen.

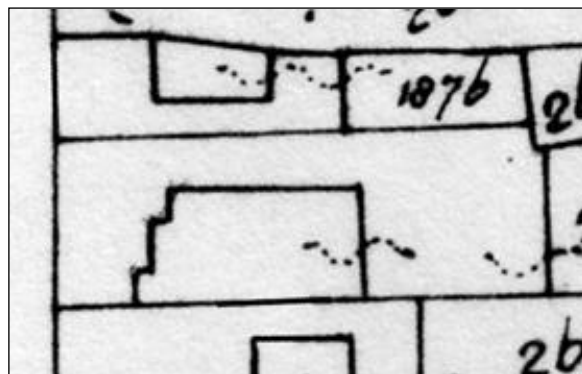
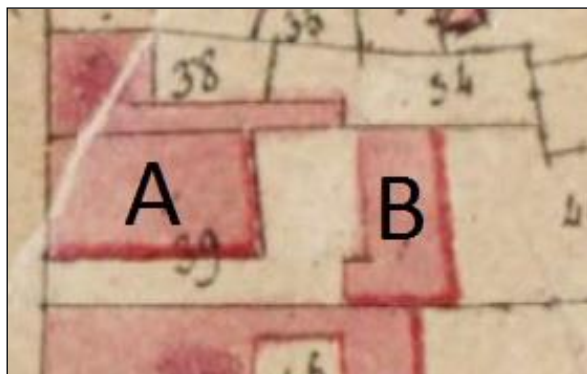
In 1921 werden huis en aangehorigheden aangekocht door Alfons Bruekers, smid, en zijn echtgenote Antonetta Peters. Hij breidde zijn smederij in de loop der jaren uit tot een fabriek van landbouwmachines en vestigde in het woonhuis aan de straatzijde een winkel in gereedschappen en huishoudelijke instrumenten. In 1946 werd achter de oude smederij uit 1771 een nieuwe werkplaats gesticht. De oude locatie werd in de jaren daarna omgebouwd tot verzinkerij met oven, beitsbaden (met zoutzuur en loog ter ontvetting) en zinkbaden. Inmiddels was de bedrijfsleiding overgegaan in handen van de zonen, de broers Jean, Chrétien en Fons Bruekers en ging de zaak voort onder de naam Firma Gebroeders Bruekers, later Besloten Vennootschap.

In de jaren '60 en '70 werden door de opeenvolgende gemeentebesturen diverse pogingen gedaan om het woonhuis en bedrijfsgebouwen aan te kopen ten behoeve van de aanleg van een beoogd kerkplein. De aankoop mislukte maar wel werden allengs de omringende panden afgebroken, zodat uiteindelijk ook het verdwijnen van kerkstraat 52 onvermijdelijk leek. De vergevorderde leeftijd van de firmanten en het ontbreken van bedrijfsopvolging leidde uiteindelijk tot verkoop. In 1989 volgde sloop ten behoeve van het nieuw aan te leggen plein Lambertushof.

[Bron: Topografische archief van de Stichting Geschiedschrijving Nederweert].

De bouwhistorie van het pand wordt in een aparte publicatie beschreven. Voor nu beperken we ons tot de bouwhistorische details die een relatie hebben met het archeologische

onderzoek. In dat kader is vooral een vergelijking van de kadastrale plattegronden van 1844 en 1962 relevant (zie fig. 22, 23 en 24).

Figuur 22 (linksboven). De kadastrale situatie in 1844. A = woonhuis uit 1660, B= bijgebouw uit 1771. Bron: Beeldbank RCE.

Figuur 23 (rechtsboven). De kadastrale situatie in 1962. Bron: gemeentearchief Nederweert.

Figuur 24. De kadastrale situatie van 1844 (rood) en 1962 (groen) over elkaar gelegd. Het noorden ligt boven. Tekeningen: Alfons Bruekers.

Uit de vergelijking van de kadastrale situaties zien we de grondige verandering van de plattegrond van de woning. Het bijgebouwd zelf is nagenoeg onveranderd gebleven, maar is in oostelijke richting verdubbeld door de bouw van een werkplaats in 1946.

6. Synthese

Door het combineren van de archeologische en archivalische onderzoeksresultaten zal nu een synthese van de waarnemingen worden beschreven.

6.1 Mergelstenen funderingen

De mergelstenen funderingen aan de straatzijde van Kerkstraat 52 lijken zowel aan de zuid- als noordzijde een brede lege zone gekend te hebben. Daardoor ontstaat het beeld van één centraal op het perceel gelegen gebouw dat mogelijk, zo blijkt uit het archief-onderzoek, in twee woonhuizen gesplitst was.

Het feit dat de fundering uit mergelsteen bestaat hoeft niet te betekenen dat ook de bovenbouw versteend was. Het opgaande werk kan een leem- en houtbouw zijn geweest, zoals ook van naburige huizen uit de archieven bekend is, tot in XVIIa.

Waarschijnlijk hebben we bij deze mergelstenen funderingen te maken met de oudste bouwphase die wellicht terug kan gaan tot een laat-middeleeuwse oorsprong. In dat kader is de vondst van een hardstenen kruis in die fundering interessant als we aannemen – op grond van talloze parallellen uit de regio – dat dit kruis ooit ingemetseld is geweest in het opgaande muurwerk van de St. Lambertuskerk. De totale verwoesting van de kerk in 1592 en de gedeeltelijke verwoesting in 1659, in beide gevallen gevolgd door nieuwbouw, impliceren dat puin van de kerk beschikbaar kwam.

Als we ons realiseren dat in 1659 en 1660 tegelijk met de kerk een getal van 28 huizen herbouwd moest worden, dan lijkt het plausibel dat puin van de kerk is aangewend voor de aanleg van funderingen van de huizen. Daarmee resteert de vraag of dit in 1592 of in 1659 heeft plaatsgevonden. Het antwoord op die vraag is gemakkelijk: het kán niet 1659 zijn geweest omdat de mergelstenen fundering niet correspondeert met de woningplattegrond zoals die na 1659 bestond. Het moet dus om een oudere fase gaan dan. Wellicht omstreeks 1592 (omdat toen de gehele kerk werd afgebroken) of tussen 1592 en 1659 (maar dan is het transport van het kruis onwaarschijnlijk).

De aanwijzing dat het natuurstenen kruis een secundaire gebruiksfunctie heeft gehad als scharnierpunt, kan met de herbouw van het woonhuis te maken hebben. Helaas is niet bekend in welke oriëntatie het object zich *in situ* in de fundering bevond.

Figuur 25. Vergelijking van de mergelstenen fundering (rood nr. 1) met de latere funderingen (zwart).

6.2 Funderingsspooren op de binnenplaats

De baksteen-uitbraaksporen op de binnenplaats corresponderen met de hoek van het huis zoals dat op de kadastrale minuutplan van 1844 te zien is en die – zoals hiervoor beargumenteerd – tussen 1811 en 1844 geen veranderingen heeft ondergaan en naar alle waarschijnlijkheid de situatie van 1660 representeert.

Figuur 26 en 27. Vergelijking van de kadastrale tekeningen van 1844 (links) en de in 1957 gevonden uitbraaksporen van funderingen (rechts) op de plattegrond van 1962. Tekeningen: Alfons Bruekers.

De lichte afwijking in de vergelijking van de posities kan worden toegeschreven aan de nauwkeurigheid van de kadastrale kaart van 1844, die voor dit doel sterk uitvergroet is.

6.3 Waterput

De bij het onderzoek aangetroffen waterput (fig. 27 nr. 6) kan geïdentificeerd worden als de waterput die vermeld wordt in een juridisch dispuut uit 1788 en waarbij de bewoners van Kerkstraat 52 en Kerkstraat 54 afspraken maakten over gezamenlijk gebruik.

6.4 Keramische vondsten

De roodbakende kookpot die in 1957 op de binnenplaats werd gevonden kan op grond van parallellen worden gedateerd tussen 1800 en 1850. Dat lijkt te correleren met een inpandig aangetroffen verbouwingsjaartal 1835, maar kan ook te maken hebben met de grondige gedaanteverwisseling die de bouw kreeg na 1844 en voor 1900. Gedocumenteerde aanwijzingen voor die samenhang ontbreken maar zullen in de separate bouwhistorische studie worden geadresseerd.

De van lokale fabrieksmerken voorziene vloertegel uit het laatste kwart van de 19^e eeuw kan corresponderen met een verbouwing van het woonhuis die volgens het bronnenonderzoek plaatsvond in 1900 of 1901.

7. Conclusies

Bij archeologisch onderzoek in 1957 en 1989 op het perceel Kerkstraat 52 werden bouwkundige resten gevonden van voorgaande gebouwen.

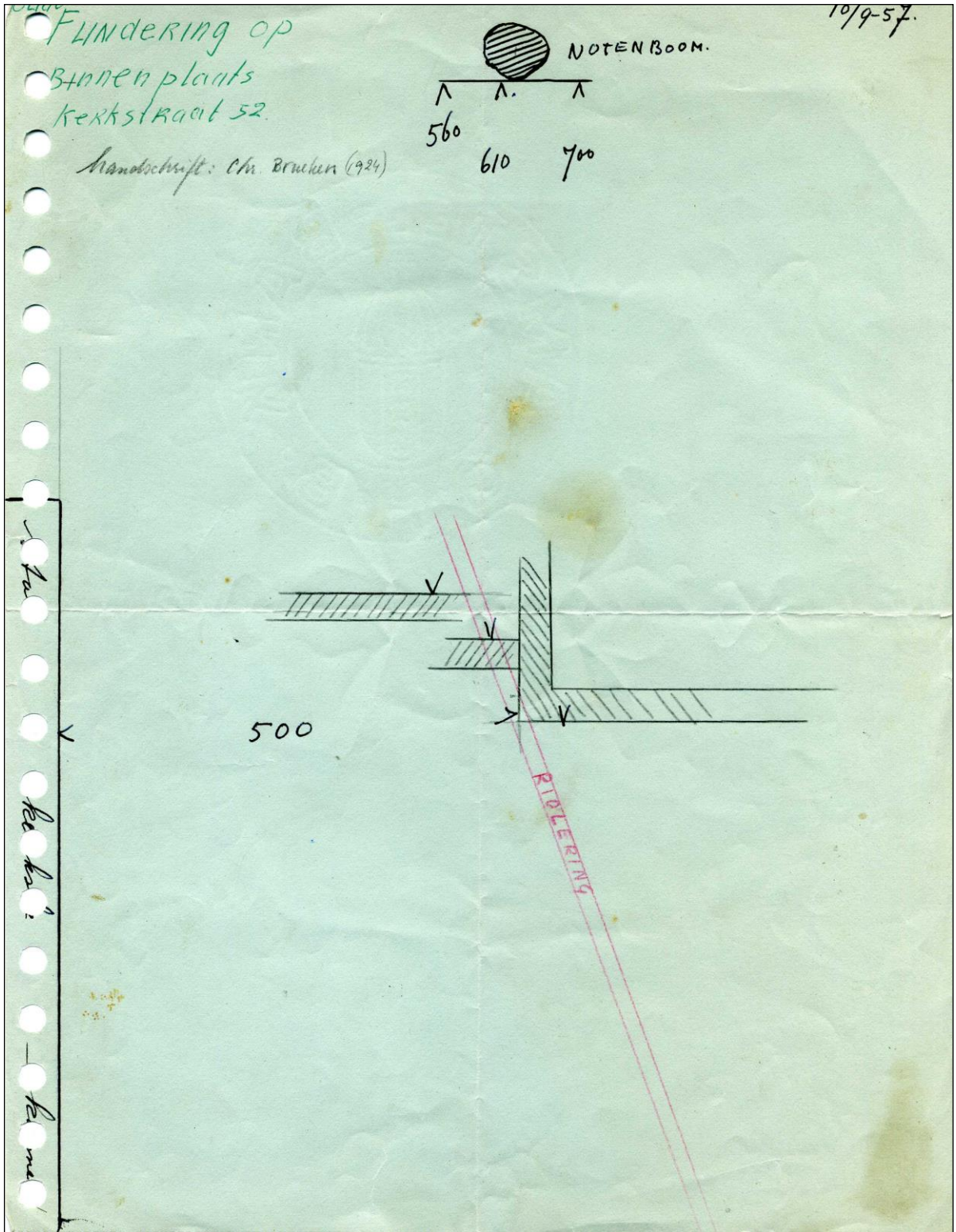
Tot de oudste, wellicht laat-middeleeuwse, sporen behoren de mergelstenen funderingen van een gebouw dat centraal op het perceel lag. Het na de laatste grote dorpsbrand van 1659 gestichte pand droeg het ankerjaartal 1660. Sporen van een hoek van het oostelijke gedeelte daarvan, het achterhuis, werden bij het onderzoek teruggevonden.

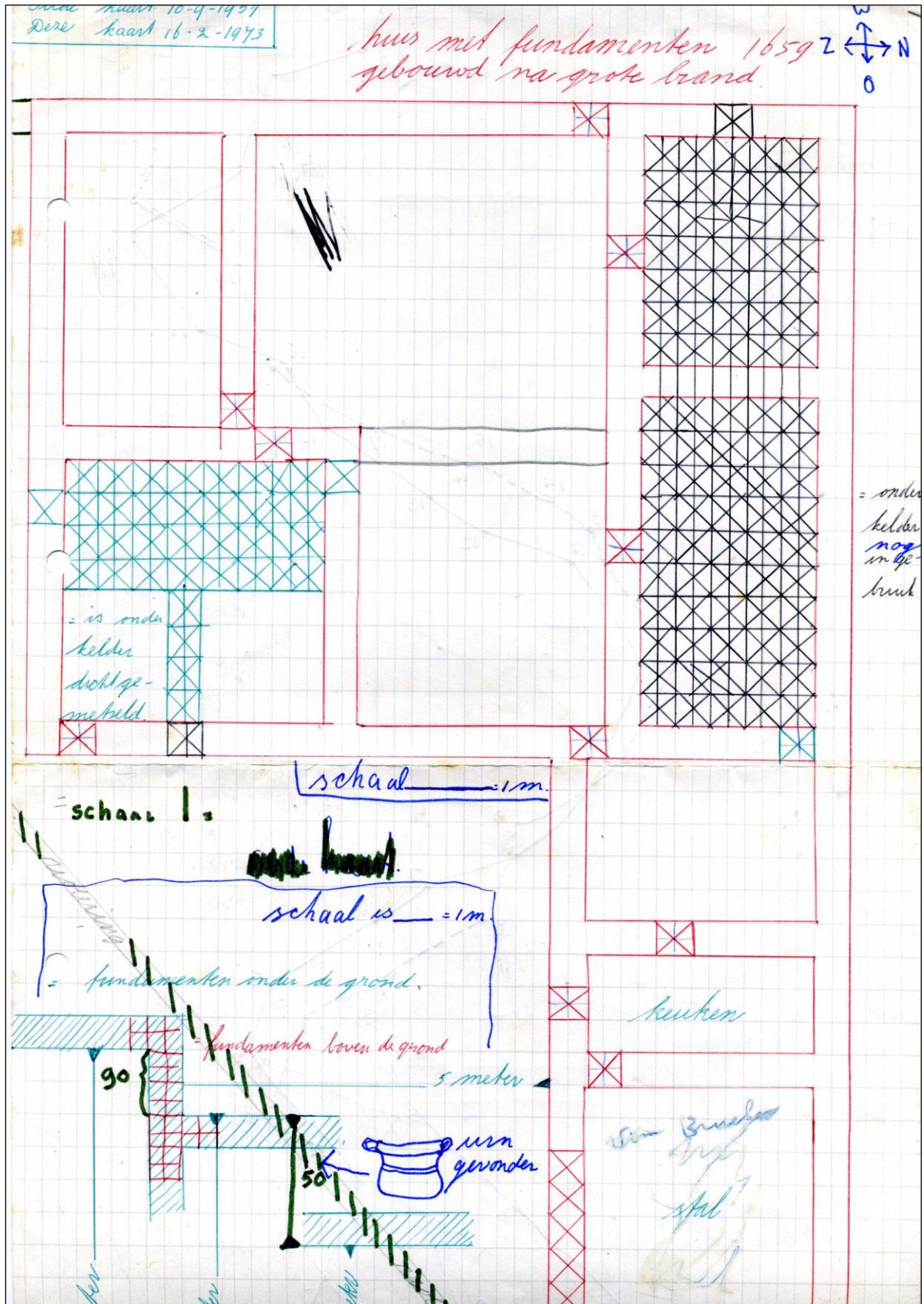
Een opmerkelijke vondst is een natuurstenen kruis waarvan de oorsprong in de nabijgelegen St. Lambertuskerk kan liggen en waarvan secundair en tertiair gebruik in het woonhuis verklaard kunnen worden uit de grote verwoestingen van het dorp in 1592 en 1659 waarbij zowel kerk als woonhuizen herbouwd moesten worden.

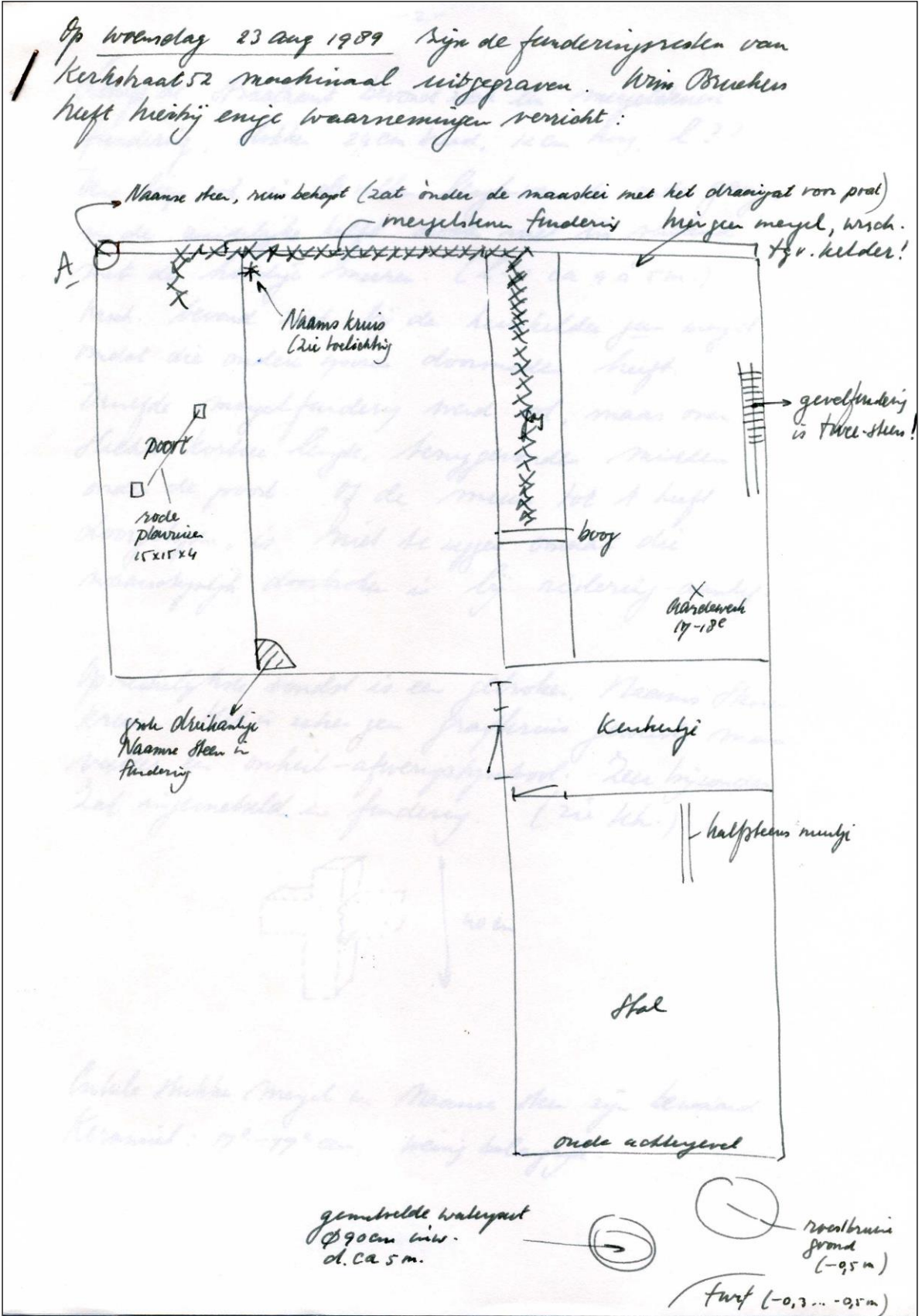
Het bouwhistorisch onderzoek van de bovengrondse delen van Kerkstraat 52 wordt separaat gerapporteerd.

Bijlage 1

Opgravingstekeningen

Waarnemingen uitbraakspoor binnenplaats Kerkstr. 52

opgem. door W. Brukers, 15 mei 1989 (ind. dia's)

(Kerker gedeeltelijk opgebroken en afgevoerd)

